

стимулювання особливо важливе дотримання міри, не гроші правлять світом, а природні та Божественні закони.

У процесі розвитку цивілізації крок за кроком створюються передумови того ставлення між людьми, що в абстрактній формі виражено категорично імперативом Іммануїла Канта: "... поведься так, щоб ти завжди ставився до людства й у своєму обліку, і в особі всякого іншого так само, як до мети, і ніколи не належало б до нього, як до засобу". Свобода совісті є одним із конкретних проявів свободи людини в суспільстві, виступає важливим світоглядом, етичним і правовим принципом. Свобода совісті є однією з загальнолюдських соціальних і духовних цінностей. За висловом філософа Євгена Трубецького, свобода совісті є найбільш цінною з усіх свобод. Совість – це вираз моральної самосвідомості особи, її моральна самооцінка.

Корупційний делікт, як негативне соціальне явище, здійснюючи вплив посилює і власні якісні та кількісні показники. Особливо небезпечний вплив корупційного делікту проявляється у підриві моральних засад суспільства шляхом деформації морально-етичних цінностей, інтересів і потреб окремих громадян та осіб, які здійснюють публічні функції. Саме ця властивість слугує підґрунтям, негативним фоном для подальшого визначення корупційного делікту.

Висновок. Українське громадянське суспільство повинно створити середовище для відродження потенціалу відкритості до нормування життя. Раціональними методами вирішення та розв'язання конфліктів. Українці мають здійснити вибір діяти по совісті чи й далі руйнувати країну, українське громадянське суспільство, родину чи сім'ю. Совість виховується і формується суспільством насамперед через вплив безпосереднього соціального середовища, в якому перебуває індивід. Фактори соціуму формують людину як моральну істоту. Отже, відбувається первинна соціалізація особи, тобто людина сприймає й засвоює соціальні норми, правила поведінки, необхідну інформацію для реалізації усіх життєвих потреб. Корупційний делікт необхідно засуджувати громадянським суспільством де відбувається соціалізація індивідів.

Одна з задач соціальної філософії – розпізнавати і відбирати корисні культурні зразки в поведінці індивідів, а ту що відхиляється засуджувати. Боротьба, що чиниться в українському громадянському суспільстві – це хірургічні дії з аморальністю, вона повинна навчити людство бути справедливими у стосунках. Криза політична, моральна, економічна має поставити питання виживання людства на перший щабель потреб. Змінити ставлення людей до заможності, володіння владою, головне, що залишити після себе, кого залишити, бо може статись так, що нікому і нічого. Ми живемо в епоху вибору життєвих варіантів, правильний вибір це той, після якого варто жити. Людина повинна не тільки брати, а й давати і тоді всього і всім буде в досталь. Те, що лише шкодить індивіду, вислів "що занадто то нездорово" має певне значення. Мораль, правові норми, держава, етика, релігія – ті інструменти, за допомогою яких і відбувається обмеження здійснення корупційного

делікту. Тому одна з основних задач держави – це стримування власних вад громадян і не тільки ідеологічними і виховними, а й репресивними методами у рамках закону.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В.П. Організоване суспільство. Проблеми організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу / Андрущенко В.П. – К.: ТОВ "Атлант ЮЕмСі", 2005. – 498 с.
2. Ільїн В.В. Філософія багатства: людина в світі грошей / В.В. Ільїн. – К., 2005. – 123 с.
3. Камлик М. Корупція в Україні: монографія / М.Камлик, Є.Невмержицький. – К.: Знання, 1998. – 185 с.
4. Камлик М. Корупція в Україні / Камлик М., Невмержицький Є. – К.: Знання, КОО, 1998. – 187 с.
5. Мельник М.І. Корупція: проблема визначення сутності і поняття // Вісник Академії правових наук України. – 1997. – № 3. – С. 85.

References

1. Andrushhenko V.P. Organizovane suspil'stvo. Problemy organizacii' ta suspil'noi' samoorganizacii' v period radykal'nyh transformacij v Ukraini na rubezhi stolit': dosvid social'no-filosof'skogo analizu / Andrushhenko V.P. – K.: TOV "Atlant JuEmSi", 2005. – 498 s.
2. Il'in V.V. Filosofija bagatstva: ljudyna v sviti groshej / V.V. Il'in. – K., 2005. – 123 s.
3. Kamlyk M. Korupcija v Ukraini: monografija / M.Kamlyk, Je.Nevmerzhyckyj. – K.: Znannja, 1998. – 185 s.
4. Kamlyk M. Korupcija v Ukraini / Kamlyk M., Nevmerzhyckyj Je. – K.: Znannja, KOO, 1998. – 187 s.
5. Mel'nyk M.I. Korupcija: problema vyznachennja sutnosti i ponjattja // Visnyk Akademii' pravovyh nauk Ukraini. – 1997. – № 3. – S. 85.

Sanzharovets' V. M., senior lecturer, Department of Political Science and Social Technology, Humanities Institute NAU (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

Displays of corruption delict are in crisis situations

Corruption delikt is examined in the article, his feaseance by persons in which vidstuni moral and legal principles, as he is carried out in crisis situations, namely pid-chas of battle actions. Possibility to own stranger property, in moments of choice, enables a person to accomplish amorally.

Keywords: corruption, corruption delikt, social deviaciya, disfunction, moral, right.

Санжаровец В. Н., старший преподаватель кафедры политологии и социальных технологий, Гуманитарный институт НАУ (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Проявления коррупционного деликта в кризисных ситуациях

Рассматривается коррупционный деликт, его совершение лицами, в которых отсутствуют моральные и правовые принципы, поскольку осуществляется он в кризисных ситуациях, а именно во время боевых действий. Возможность владеть чужим имуществом, в моменты выбора, дает возможность лицу действовать аморально.

Ключевые слова: коррупция, коррупционный деликт, социальная девиация, дисфункция, мораль, право.

* * *

УДК 167.7

Чернова Л. П.

кандидат філософських наук, доцент, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), lp_chernova@mail.ru

ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Розглядаються закономірності формування нової картини світу. Зроблено висновок, що нова гуманітарно-наукова картина світу значно розширює можливості наукового пізнання не тільки соціально-гуманітарних, а й природних явищ і процесів, які сьогодні постають перед людством у перспективі найактуальніших проблем, тривоги і сподівань початку третього тисячоліття.

Ключові слова: нова картина світу, закономірності, наукове пізнання.

Питання про закономірності самого процесу зміни наукової картини світу і формування нової картини світу представляється найбільш суттєвим в проблемі загальних закономірностей розвитку наукового пізнання. В даний час практично загально визнано, що розвиток знань іде не тільки спокійним, еволюційним шляхом поступового кількісного накопичення знань, що вкладаються в рамки загальноприйнятих в дану епоху понять але і переживає бурні періоди ревізії основ і висунення нових нетрадиційних пояснень, несумісних із попередніми. І якщо ці нові ідеї перемагають, то кажуть, що відбулася наукова революція. Але в відношенні того, що ж при цих потрясіннях змінюється революційним шляхом, в чому зміст тої чи іншої наукової революції, існує велика плутанина. Нерідко окремі вражаючі події: ввід нових типів інструментів, відкриття окремих дивних явищ, об'єктів і закономірностей і називають науковою революцією. Але це помилка: тут не відбувається примусового перевороту, ломки чого-небудь. Приймаються нові інструменти, ніхто не старається “закрити” обгрунтоване спостереження відкриття нового явища чи закону. Навіть зовсім нова модель (Коперник) не викликає опору до того часу, поки не виясниться, що вона вимагає відмови від якихось привичних фундаментальних принципів. Тільки явною вимога зміни фундаментальних ідей викликає спочатку сильний опір. І тільки в результаті такої зміни створюється нова ідейна основа, що визначає подальший рух наукового пізнання, його темпи і навіть його найближчі цілі, які, в свою чергу, направляють експеримент і спостереження та стимулюють розвиток їх технічної бази (В. Гершель, В. Парсонс, Е. Хаббл). Тільки це і можна назвати науковою революцією.

Таким чином, поняття наукової революції як примусового, викликаючого опір перевороту в області фундаментальних ідей, вже по визначенню може відноситися лише до ідейної надбудови над наукою як системою достовірних експериментальних та теоретичних знань. Кризова передреволюційна ситуація в науці виникає або з відкриттям нових явищ, які не можна пояснити в рамках традиційної картини світу, або з появою внутрішніх протиріч в традиційних теоріях, які не можна пояснити в рамках цієї теорії (фотометричний та гравітаційний парадокси, теплова смерть Всесвіту, парадокс незмінності швидкості світла в досліді Майкельсона, “ультрафіолетова катастрофа” та ін.).

Проте нетрадиційна ідея, висунена для пояснення одного ізольованого незрозумілого явища, навіть якщо вона буде правильною, не викличе наукової революції, так як про ізольоване явище, враховуючи його багатосторонність, завжди можна висловити різні ідеї, знайти його схожість з різними уже відомими явищами. Тому ідеї про окремі загадкові явища непереконливі, і такі ідеї звичайно не мають шансів оволодіти масами, та перетворитись в загальноприйняті. Більш переконливою ідея може стати, якщо вона пояснює цілу сукупність явищ, реально зв'язаних між собою, але або не пояснених до цього часу, або пояснених незадовільно.

Дякуючи винахідливості людського розуму завжди вдається створити спочатку і в рамках традиційної

картини світу нову конструкцію із старих ідей для пояснення будь-яких загадкових явищ. Так було з системою Птолемея, із схемою пояснення болідів і аеролітів у Штульца.

Цьому процесу підготовки та здійснення ломки старої картини світу характерний чіткий розподіл його головних учасників. Той, хто ухитряється немов би розв'язати протиріччя, що накопичились на даний час, з допомогою абстрактної конструкції в рамках традиційних понять (це за звичай один чи кілька дослідників), може бути названий “захисником традицій”. Він не допускає і думки про чреватість своєї пояснювальної конструкції новими “вибуховими” ідеями. Наступним виступає “генератор” нової фундаментальної ідеї (який завжди одноосібно робить цей вирішальний крок, різко відриваючись від своїх сучасників). Оскільки він не тратить сил на встановлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами (в число яких входить і нове, саме загадкове) і не являється автором пояснюючої схеми, йому легше критично підійти до неї і побачити в цій уже готовій схемі певну істотну неполадку: від невідповідності із спостереженнями до логічної невідповідності. Останнє підштовхує його на пошуки та вказує шлях принципово нового рішення, тоді як невідповідність із спостереженнями іще не підказує способу розв'язання протиріччя.

Висуваючи нову фундаментальну ідею, дослідник, як правило, сам іще не усвідомлює повністю глибини цієї ідеї, її сили, оскільки ще “дихає повітрям” традиційної ідейної атмосфери. Революційна суть нової ідеї звичайно розкривається багатьма авторами ідей-наслідків, які розвиваючись посилюють революційний процес ломки старої картини світу.

Завершальний крок – синтез проміжних результатів відкриттів, роздумів, висновків робить знову ж таки, звичайно, один великий теоретик. Він формує каркас нової наукової картини світу і, на відміну від “генератора”, може бути названий (якщо логічно розвивати термінологію) “синтезатором”, чи інтегратором її (Аристотель, Ньютон, Ейнштейн). Нарешті, не кожна революційна ідея, вірніше, не в усякий час, спроможна викликати революцію, здійснивши примусову зміну загальноприйнятої картини світу. Це може мати місце тільки в умовах, коли створена уже єдина наука як система із достовірних фактів та зв'язуючих їх теорій, та її ідейна надбудова авторитетна для переважної більшості системи поглядів, інакше, наукова картина світу. Ось чому наукова революція була неможливою в давньогрецькій доаристотелівській натурфілософії.

Найрадикальніші позиції у критичному раціоналізмі займає П. Фейєрабенд, який висунув методологічний принцип проліферації (від лат. proles – потомство і feo – несу; разом означає розмноження) теорій. Згідно з цим принципом, учені повинні намагатися створювати теорії, що несумісні з уже існуючими і визнаними. Створення таких альтернативних теорій сприяє їхній взаємній критиці і прискорює розвиток наук. Пізнання в такому випадку представляється множиною альтернатив, що постійно збільшуються, кожна з яких примушує інші уточнювати свої вихідні позиції. Найбільш плідні періоди розвитку науки є

періодами боротьби альтернатив. Їхні джерела перебувають у відмінності світоглядних і соціальних позицій дослідників, тому знання не тільки теоретично, а й ідеологічно навантажені. Теоретичний плюралізм є істотною рисою будь-якого наукового знання, що претендує на об'єктивність.

П. Фейерабенд стверджує, що вимоги будь-якого методу, в тому числі правил і стандартів, справедливі лише за точно сформульованих умов. Водночас він вважає, що єдиного правильного наукового методу не існує. Більш того, наука, на його думку, завжди поповнюється за рахунок ненаукових методів і результатів. Науковець переконаний, що найважливіші результати, наукові ідеї та відкриття стали можливі завдяки порушенню найбільш раціональних методологічних правил, заборон (саме так пояснюються відкриття М. Коперника, А. Ейнштейна, М. Планка, З. Фрейда). А це означає, що, по-перше, правила (стандарты) дійсно порушувалися, по-друге, вони повинні були порушуватися, щоб забезпечити прогрес науки. Тобто, за П. Фейерабендом, не існує національних критеріїв істини.

П. Фейерабенд закликає вчених творчо й критично "застосовувати плюралістичну методологію, щоб зберегти концепції людини і космосу". При цьому він не повинен забувати, що всяка методологія, навіть найочевидніша, має свої межі. Методологічний плюралізм є також істинною частиною гуманізму і культури. В цьому розумінні наука не відрізняється від містицизму та релігії і являє собою одну з форм ідеології. Тому треба звільнити суспільство від "диктатури науки", відокремити науку від держави і дати науці, міфології та релігії однакові права. Методологічним вимогам П. Фейерабенда найбільше відповідають недержавні міжнародні наукові організації, створені за типом Римського клубу [1, с. 231].

Погляди ще одного представника постпозитивізму С. Тулміна стосуються проблем раціональності наукового знання. Він вважає зрозумілими ті явища і події в науці, які відповідають прийнятим ним і науковим співтовариством стандартам, або матрицям, а ті, що не відповідають стандартам, являють собою аномалію, усунення якої рухає вперед науку. Щодо стандартів, то вони змінюються разом із розвитком наукових теорій та їхнього понятійного апарату.

Зміст теорії С. Тулмін розглядає як популяцію понять особливого виду. Тому розвиток науки відображається ним подібно до біологічної еволюції: Всі аспекти природи – від кінцевих незмінних матеріальних часток, планетних систем і видів тварин до позачасових імперативів моралі й соціального життя – розглядаються як такі, що історично розвиваються, або такі, що еволюціонують. Головне завдання сучасної науки він вбачає в тому, щоб знайти змінні пізнавальні відповідності між змінами в людині та змінами у природі.

Наукові теорії та традиції, як вважає С. Тулмін, підлягають процесам консервативного збереження (виживання) та інноваціям ("мутаціям"). "Мутації втримуються факторами критики і самокритики ("природного" і "штучного" вибору), тому помітні зміни настають лише за визначених умов, коли

"інтелектуальне середовище" дозволяє "вижити" тим популяціям, які в найбільшій мірою адаптуються до неї. Найважливіші зміни пов'язані зі зміною "матриць", тобто фундаментальних теоретичних стандартів розуміння. Загальний механізм еволюції концептуальних популяцій подано в їхній взаємодії з внутрішньо науковими (інтелектуальними) та зовнішньо науковими (соціальними, економічними) факторами. Поняття можуть "виживати" завдяки значущості свого внеску в поліпшення розуміння. "Носіями" наукової раціональності є представники "наукової еліти", від яких залежить успіх "штучного" відбору і "виведення" нових продуктивних понятійних популяцій". Проблему істини він розв'язує з позицій прагматизму й інструменталізму: "Істинне те, що корисно" [2, с. 178-201].

Отже, електронна мережева структура суспільства утворює потужний соціальний каркас необхідності, який обмежує імовірнісний конус свободи прийняття людиною рішень. У цьому силовому полі безперервного інформаційного впливу формується і менталітет "нової" людини з перетворенням первинних складових її душі на новітні, необхідні. А відбувається це, схоже, за схемою: "замість розуму – інформація, замість віри – лицедійство, замість волі – гроші".

Цей "футурошок" (за відомим висловом А. Тоффлера) стає зрозумілішим, хоча, очевидно, не більш втішним, коли розглядати його з позицій постнекласичної науки, де умовно можна виділити два блоки законів універсуму – онтологічний і синергетичний [3, с. 144].

Онтологічний блок дає пояснення нинішній цивілізаційній ситуації (зокрема, популярності комп'ютерно-інформаційної технології), припускаючи існування певних начал буття, співвідношення між якими, власне, і зумовлює його стан. Важко не погодитися з дослідниками, котрі вважають, що тут діє впорядкована тріада начал, яка містить цілу палітру значень. З них найважливіші: 1 [можливість, потенційність, потенція] – > 2 [енергія, діяльність, дія, акт, актуалізація, виконання] – > 3 [ентелехія, дійсність, актуалізованість, здійснення] [4, с. 53-68]. Головним чинником, який визначає статус буття, є середня ланка тріади – енергія. Перебуваючи між потенцією та ентелехією, вона може займати в цьому просторі різні положення, подекуди наближаючись до одного чи другого з "крайніх" начал. Тут найбільш знайомою для людства є ситуація, коли енергія виразно дистанційована від них обох. Тоді буття виступає в усіх своїх "класичних" проявах мети, причини, форми, тривалості тощо, дія яких має характер природних законів. Це нормально втілене буття. Інші два його стани зумовлюються порушеннями центральної позиції енергії у тріаді і зміною звичних для людини форм буття. Так, наближення начала енергії до начала ентелехії породжує той особливий тип трансцендентного буття, де звичне формотворення ускладнюється багатоманітністю енергетикою. Трансцендентне буття має більш-менш знайомі людині прояви – екстаз, натхнення великих учених, митців, пророків, – а також незнайомі можливості виходу на інші онтологічні горизонти буття. Тому буття тут стає "надвтіленим". І навпаки, наближення начала енергії до начала потенції

виявляє можливість буття із слабкою енергетикою, яке тільки позначене формами своїх проявів, але насправді “недовтілюється”, не має повного набору необхідних для цього реалій. Така форма буття є віртуальною реальністю. За природних обставин вона виникає в разі деяких психічних захворювань і вживання наркотиків, а за штучних – навіюється апаратними засобами інформаційно-комп’ютерної технології – від електронних ЗМІ до мережі Інтернет.

Таке розщеплення спектра буття на різні форми його існування і сприйняття людиною (назвемо це подією) дає підстави ілюструвати їх за допомогою традиційної для онтології світлової метафоричності, послідовно вирізняючи:

– звичайні, “наявні” події, яким відповідає рівне свічення;

– трансцендентні події, котрі співвідносяться зі сфокусованим і надінтенсивним спалахом (імпульсом лазерного променя);

– віртуальні події – блимання, мерехтіння світла [4, с. 67-68].

Тому проти віртуальних подій як таких (ширше – віртуальної реальності) начебто й нема чого заперечити, оскільки вони запрограмовані у структурах буття. Існує невелика кількість пасіонарних пророчо-творчих особистостей з потягом до принципово нового, трансцендентно-невимовного у бутті та з власними аскетичними потребами. Загалом перебуває у лоні “рівного свічення буття”, реально сприймаючи те реальне, що відбувається довкола. Очевидно, має існувати і певна кількість маргіналів, котрі виразно і порізно відчують не те, що є поруч, а те, що за певних обставин могло б бути (додамо – як калейдоскоп звичайного, але із зміненими пропорціями і масштабами). Більше того, “керована” віртуальна реальність – це культурний феномен, який у наш час набуває дедалі більшого практичного значення. Поняття “віртуальна частинка” – одне з ключових у теоретичній фізиці. Та й осмислення складних процесів розвитку потребує віртуальної парадигми. Незамінними є відповідні комп’ютерні системи на основі віртуальної реальності для підготовки фахівців, проектування складних конструкцій тощо.

Отже, тут, як і в усіх випадках, коли йдеться про продукти людської творчості, є і набутки, і свої небезпеки. Розширюються досвід і здібності людини, але відбувається це за рахунок занурення у спрощену та здрібнену, недовтілену і недооформлену реальність, у сферу означених пунктиром подій та енергетики. Гіпертрофія “віртуалістського світосприйняття”, глобальна трансляція і тиражування в інформаційному суспільстві його установок є очевидним симптомом енергетичного занепаду людини і світу – занепаду не кількісного, а якісного: тріумфу імітаторів постмодернізму.

Вельми небезпечно і те нове явище сьогодення, котре можна охарактеризувати як компенсуючу агресивність віртуальної реальності. Вона проявляється у свідомому чи несвідомому прагненні носіїв віртуального менталітету обмінювати свої фантоми на цілком вагомим життєвим блага. Причому йдеться не просто про необхідні для “реального” існування блага, а про ті, які за масштабами і розмаїттям уже

безпосередньо пов’язані з інтенсивністю віртуальних претензій. На свідомому рівні це діє як фінансовий “кубик Рубіка” (згадувана фінансоміка) зі схоластичними, але витонченими і добре продуманими схемами спекуляції небагатьох глобальних гравців, які оперують віртуальним фінансовим капіталом на основі інтернет-економіки. Власне, такий капітал, паразитуючи на реальному (виробничому) секторі економіки й існуючи лише у формі штучно організованих пірамід фінансового успіху, породжує проблему глобального ризику, яка стає однією з прикмет сьогодення [5, с. 209-217]. На несвідомому рівні “самоотруєння” віртуальною реальністю задає загальний тонус суспільству, який відповідає формулі “здаватися, а не бути”. І компенсуватися він може тільки за допомогою безперервного споживання. Це компенсує споживання речей необов’язкових, але таких, що, як наркотик, поглинаються у режимі постійного збільшення доз і за будь-яку ціну, відбувається вже цілком “пристойно”, внаслідок примусово інтенсивного зростання реального сектора економіки.

Ось так, неначе тільки входячи з “парадного входу” у ноосферний світ і цим самим ніби знімаючи проблему “меж зростання”, створену попереднім, індустріальним суспільством, інформаційне суспільство, схоже, з “чорного входу” вже вводить в обіг ту суміш із новітніх ризиків і гіпертрофованих масштабів діяльності людства, перед якою блякнуть небезпеки індустріалізму. Нагадування у зв’язку з цим про проблеми техногенно-екологічної безпеки і сталого розвитку перетворилися вже на певний ритуал. Соціальним же відповідником тут стає “піар у поєднанні і тотожності з тероризмом”. З чисто наукового погляду нас цікавлять тут дослідження того, чим і завдяки чому інформаційне суспільство може бути безпосередньо небезпечним для самого себе. Тому умовно знімемо контекстові екологічну, соціальну, демографічну, (гео)політичну тощо проблеми, і дослідження виведе нас на другий блок законів універсуму – синергетичний.

Якщо онтологічні закони універсуму визначають “панівний настрій” інформаційного суспільства, то синергетичні – те, до чого такий настрій може призводити як у стосунках суспільства із самим собою, так і ширше – у його взаєминах з довкіллям. Усе це постнекласична наука розуміє як соціоприродну систему, де взаємозумовлено діють людське і природне начала. І тут обрана інформаційним суспільством поведінка підпорядковується двом ключовим групам законів синергетики як самоорганізації складного. Перша група законів, котрі сьогодні превалюють у теоретичній синергетиці, презентує принципи нелінійного розвитку складних систем, другу можна охарактеризувати як ресурс складності соціоприродної системи.

Основні аспекти першої групи законів – це атракторна рівновага (існування для кожного моменту часу відповідної множини можливих і доцільних станів системи), немарковські процеси або процеси з “пам’яттю” (певна залежність станів системи в наступні моменти від її станів у попередні моменти) та автопоєзис (режим прогресуючого розвитку системи

завдяки вдосконаленню своєї структури). Аналіз соціоприродної системи з цих позицій дає розуміння того, якою є, власне, її “природа”. Якщо ж нав’язувати їй примусові шляхи розвитку, культивувати компенсуючу агресивність із жагою підправляти реальну соціоприродну систему під віртуальну реальність замість того, щоб “сприяти власній тенденції розвитку” [6, с. 122], то й відбуватиметься той процес некерованого зростання складності, котрий є однією з постмодерних ознак нашого часу. За цих умов соціоприродна система вже на соціальному рівні починає нагадувати організм, позбавлений імунітету. Будь-яке ефективне довгострокове соціальне управління стає тут неможливим – ні з позицій класичної управлінської парадигми (“що слід робити”), ні з новітньої (“чого не слід робити”). Причому інформаційно-комп’ютерна технологія тут вже безсила. Ця група синергетичних законів уже починає фіксувати “слабкий абсурд” нинішніх тенденцій розвитку інформаційного суспільства.

Друга група синергетичних законів, котра відображає ресурс складності соціоприродної системи, діє як узагальнення відомого закону необхідної різноманітності У. Ешбі та його доповнення законом ієрархічних компенсацій Є. Сєдова. Дещо спрощуючи, можна запропонувати таку інтерпретацію принципу ресурсу складності: складність соціоприродної системи є величиною сталою (схильною до повільної еволюції) і комплексною, яка інтегрує в собі складність усіх її компонентів (підсистем). Тому форсоване підвищення складності одного чи кількох компонентів системи зумовлює компенсуючі зниження складності решти її компонентів. Це необхідно для збереження загального рівня її складності. Більше того, є підстави вважати закономірними певні динамічні, затухаючі у часі, коливання: коли рівень складності системи неприпустимо збільшується, це викликає наступні компенсуючі процеси хаотизації усієї системи, а коли зменшується – тимчасову завищену впорядкованість.

Парадигма універсального еволюціонізму постнекласики розглядає Всесвіт як систему, складність якої від моменту Великого вибуху (приблизно 15 млрд. років тому) і дотепер невпинно росте, долаючи послідовні етапи передбіологічної, біологічної і надбіологічної (соціальної) еволюції, включаючи і локальні підсистеми, зокрема нашу планету [7, с. 143-158]. Отже, за цією парадигмою, Земля як глобальна соціоприродна система має свій “органічний темп” збільшення складності (з коригуванням на ступінь системної відкритості). Виникає запитання: що є найактивнішим “неорганічним донором” зростання її складності? Нагадаємо: зміни за останні 40 років за масштабами можна порівняти з тими, які у палеоліті відбувалися протягом мільйона років. Відповідь на поставлені запитання лежить на поверхні: таким донором є інструментальний базис людства з його сучасним ядром – інформаційно-комп’ютерною технологією.

Які ж компоненти у даній ситуації зазнають компенсуючого спрощення? Передусім це біосфера (природа). Але вона спрощується (знищується), чинячи опір за принципом ЛеШательє-Брауна, тобто набуваючи таких нових форм, за яких тиск ускладнення

на неї зменшується. Другий компонент – людське тіло. Незважаючи на старі та нові хвороби (вже понад 30 тис.) і мутації людського геному, тут опір іде по лінії створення штучної (нової) людини. Отже, найбільш незахищеними, приреченими на спрощення залишаються тонкі сфери культури (колективної та індивідуальної), духу й душі, реальні наслідки вразливості яких стають дедалі помітнішими. Це вся та крихкість “мислячої тростини”, або справжньої креатосфери, котра парадоксальним чином починає “спрацьовувати” не в трагічному сенсі (як це розумів Б. Паскаль), а в банальному: відбувається просте витіснення її субститутами фіктивного, перетвореного сектора інформаційного суспільства. Як наслідок – “людина багатовимірною”, складною, котра тільки завдяки таким властивостям і могла піднятися до власної реконструкції, починає перетворюватися на “людину одновимірною”, функціонально спрощену. Тобто ця група синергетичних законів універсуму вже фіксує той вплив інформаційного суспільства, який можна охарактеризувати як “сильний абсурд”.

Як бачимо, логіка сенсу – тонкого проміжку між речами і ставленням до них – справа складна. Схоже, що виявлення сенсу в сучасному переускладненому світі відбувається опосередковано і потребує так званого апофатичного, контекстуально-заперечувального визначення (сенси не те, не таке, інше...). При цьому він “висвічується” завдяки дії його великого антагоніста – абсурду. Наростання абсурду, яке стає дедалі помітнішим у стосунках між новонароджуваним інформаційним суспільством і законами універсуму, викликає, щонайменше, два запитання.

Перше з них: чи взагалі інформаційно-комп’ютерна технологія та інформаційне суспільство є носіями певного цілеспрямовано-дегуманізуючого начала? Є вагомі підстави стверджувати, що в жодному разі – ні. Суто з управлінського погляду справа полягає у принципово хибній (свідомій чи несвідомій) зорієнтованості інформаційно-комп’ютерної технології на спілкування людства із самим собою переважно “по горизонталі”. У культурно-соціальному плані це породжує явище гомогенної замкненої системи, де має збільшуватися її загальна ентропія (спрощеність), прискорювана процесами наростаючого переускладнення інструментального базису людства. В історико-цивілізаційному плані тут можна констатувати певний шлях людства. Раніше воно існувало у лоні безмежності природи, пов’язаної з бездоганно збалансованими потоками реальних енергії, речовини та інформації, тобто трансцендентності, можливо, й суворой, але мудрої. Тепер людство переходить до підпорядкування трансцендентності, створеної власноруч. Це штучна, холодна і байдужа трансцендентність “горизонтально” спрямованого інструментарію самого людства, передусім інформаційно-комп’ютерної технології, що зумовлюється логікою її власного розвитку.

Штучність такої трансцендентності виявляється у двох її особливостях. По-перше, з позицій онтологічної тріади вона має віртуально-трансцендентний характер, де замість пошуку форм буття під певний стан енергії (як у “нормальній” трансцендентності) відбувається,

навпаки, підключення енергії до спонтанних віртуальних форм. По-друге, тут людство дивним чином підпорядковується своїй інструментальній похідній, оскільки вона потребує невинного служіння собі. Отже, людство майже непомітно і начебто природно-закономірно потрапляє у залежність від власного інструментарію, потроху втрачаючи свою волю і свободу.

Радикальним і знову-таки суто управлінським розв'язанням проблеми протистояння дегуманізуючому впливу інформаційного суспільства була б переорієнтація дії інформаційно-комп'ютерної технології з "горизонталі" на "вертикаль". Цьому відповідав би діалог людства з природою, їх співіснування, коли з боку природи забезпечувалася б необхідна множинність форм рівноваги, циклів, абіотичних і біотичних видів, а з боку людства – "стійка нерівновага" його сталого розвитку [8, с. 16-32]. Такий "новий діалог людини з природою", можливий тільки за допомогою відповідно налаштованої інформаційно-комп'ютерної технології, знімав би, власне, у блоці синергетичних законів універсуму і "слабкий абсурд" некерованого наростання складності, і "сильний абсурд" людського спрощення. Більше того, у такому суспільстві, побудованому вже на засадах діалогу, точніше полілогу множини суверенних феноменів життя, можна було б очікувати відтворення втрачених цілісності буття і справжньої свободи людської творчості. Або, метафорично, це перехід від знакової постмодерністської хаотичної павутини-ризми до ієрархічної, множинно-цілісної фрактальної "сніжинки Коха", сенс (доцільна складність) якої виявляється тільки за умови коректного поєднання множини незмітованих, органічно-простих вихідних елементів.

Отже, розвиток сучасної наукової картини світу є одним з аспектів пошуку нових світоглядних сенсів і відповідей на історичні виклики, що постали перед сучасною цивілізацією.

Загальнокультурний сенс наукової картини світу визначається її причетністю до рішення проблеми вибору життєвих стратегій людства, пошуку нових шляхів цивілізаційного розвитку.

Підкреслюється, що сучасна наукова картина світу втілює ідеали відкритої раціональності, і її світоглядні наслідки сполучені з філософсько-світоглядними ідеями і цінностями, що виникають на тлі різних і багато в чому альтернативних культурних традицій.

Сучасна наукова картина світу набуває свого істинного вигляду лише в контексті цілісних, духовно-екзистенційних уявлень і переживань особистості, що намагається не тільки пізнати світ, а й жити в гармонії з оточенням. Орієнтація на гуманістичні цінності стає нині центральною настановою пізнання та перетворення дійсності. Нова гуманітарно-наукова картина світу значно розширює можливості наукового пізнання не тільки соціально-гуманітарних, а й природних явищ і процесів, які сьогодні постають перед людством у перспективі найактуальніших проблем, тривог і сподівань початку третього тисячоліття.

Список використаних джерел

1. Хайдеггер М. Время и бытие / М. Хайдеггер ; [сборник / пер. с нем., сост., вступ. ст., с. VII-XLVIII, и коммент. А. Михайлова]. – М. : Гнозис, 1993. – 332 с.
2. Философия и методология науки : учеб. пособие для

студентов вузов / [под ред. В. И. Купцова]. – М. : Аспект Пресс, 1996. – С. 289-293.

3. Философия : [учебник] / [отв. ред. В. Д. Губин]. – 2 издание. – М. : Проспект, 2004. – 331 с.

4. Эйнштейн А. Собрание научных трудов / А. Эйнштейн. – М. : Наука, 1967. – Т. 4. – 598 с.

5. Пригожин И. Переоткрытие времени / И. Пригожин // Вопросы философии. – 1989. – № 4. – С. 4.

6. Сагатовский В. Н. Философия антропокосмизма в кратком изложении. Курс лекций / В. Н. Сагатовский. – СПб. : Изд-во С.-Петербурга. Ун-та, 2004. – 232 с.

7. Янч Э. Самоорганизующаяся Вселенная. Научный и человеческий смысл возникающей эволюционной парадигмы / Э. Янч ; [пер. с англ.] // Обществ. науки и современность. – 1999. – № 1. – С. 143-158.

8. Дышлевый П. С. Естественнонаучная картина мира как форма синтезирования / П. С. Дышлевый // Синтез современнонаучного знания. – М. : Наука, 1973. – С. 94-120.

Chernova L. P., a candidate of philosophical sciences, associate professor, National pedagogical university, is the name of M. P. Drahomanov (Ukraine, Kyiv), lp_chernova@mail.ru

Conformities to law forming of new picture of the world

Conformities to law of forming of new picture of the world are examined. Drawn conclusion, that the new humanitarian-scientific picture of the world extends possibilities of scientific cognition of not only socialhumanitarian but also natural phenomena and processes, that today appear before humanity in the prospect of the most actual problems, alarms and hopes of beginning of the third millennium, considerably.

Keywords: new picture of the world, conformity to law, scientific cognition.

Чернова Л. П., кандидат философских наук, доцент, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), lp_chernova@mail.ru

Закономерности формирования новой картины мира

Рассматриваются закономерности формирования новой картины мира. Сделан вывод, что новая гуманитарно-научная картина мира значительно расширяет возможности научного познания не только социально-гуманитарных, но и естественных явлений и процессов, которые сегодня появляются перед человечеством в перспективе самых актуальных проблем, тревог и надежд начала третьего тысячелетия.

Ключевые слова: новая картина мира, закономерности, научное познание.

* * *

УДК 1(07)

Чаркіна Т. І.
кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри наглядно-профілактичної діяльності,
Національний університет цивільного захисту України
(Україна, Харків), tatyancharkina@mail.ru

АНТРОПОЛОГІЗАЦІЯ ІСТОРИЧНОГО ПІЗНАННЯ В ПЕРІОД ПОСТМОДЕРНУ

Сучасний етап розвитку філософського знання приводить до пошуку нових шляхів та методів пізнавальної практики. Це знаходить своє вираження у вивченні проблем соціального пізнання та історичного пізнання як його важливої складової.

Дослідження розкриває поняття історичного пізнання, характеризує його як антропологію. Проведено історичний екскурс у розв'язання проблем людини, висвітлено поняття "антропологізація" та розкрито її значення для історичного пізнання.

Історичне пізнання як антропологія об'єднує конкретно-наукове, предметне вивчення різноманітних сторін і сфер людського буття з цілісним філософським його осягненням, тобто шляхом осмислення та застосування наукового знання відновлюється цілісний філософський образ людини. "Антропологізація" – це перетворення історії з соціально-економічних та політичних систем в історію людини. Антропологізація історичного пізнання робить наукові дослідження більш змістовними, об'єктивними, тому що наповнює їх людським фактором. Адже завдяки системному підходу до вивчення історичної дійсності, завдяки комплексному науковому аналізу відбуваються найважливіші відкриття.

Ключові слова: історичне пізнання, методологія, антропологія, "антропологізація", школа "Анналів", історико-антропологічний підхід.

Розвиток філософського знання характеризується зміною пізнавальної парадигми як в цілому, так і в